

Για τον επιστήμονα και τον καλλιτέχνη

Του
ΚΩΣΤΑ ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΥ

ΝΙΚΟΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ & ΓΙΑΝΝΗΣ ΦΛΩΡΑΚΗΣ, *Η γοητεία της εμμονής: Ένας διάλογος*, πρόλογος Νίκος Ρομποτής, εκδόσεις Ροπή, σελ. 180

Υπάρχουν αρκετά γεγονότα που μας οδηγούν να εξερευνήσουμε τους κοινούς τόπους ανάμεσα στην επιστημονική και την καλλιτεχνική πρακτική, κάποια από τα οποία με απόλυτη βεβαιότητα θα επαλήθευαν τις πολλαπλές ωσμώσεις και συνάψεις σκέψης ανάμεσά τους. Εδώ θα δοκιμάσουμε να βαδίσουμε σε έναν άλλον δρόμο, υποστηρίζοντας ό,τι, παρ' ελπίδα, οι δύο αυτές μεθοδολογίες πρόσληψης και τρόποι εργασίας δεν πρόκειται παρά ελάχιστα να συναντηθούν. Την αφορμή για την ως άνω εκδήλωση, ενδεχομένως, αντιδραστικότητας μας προσφέρει ο διάλογος ανάμεσα σε έναν εικαστικό καλλιτέχνη, τον Νίκο Παπαδόπουλο, και έναν θεωρητικό της φυσικής και ερευνητή άλλοτε στο Ινστιτούτο Max Plank και στο CERN, τον Γιάννη Φλωράκη, υπό την καθοδήγηση και τον συντονισμό του Πάνου Χαρίτου, φυσικού και διδάκτορα θεολογίας. Ασφαλώς, η συνομιλία τους προσανατολίζεται στην εξερεύνηση συγγενειών που θα επιτρέψει τις συστάσεις μεταξύ τους. Όμως τι μας εμποδίζει να αναδείξουμε τα επίδικα ενός διαλόγου μέσα από τις διαφωνίες του, από τις αντινομίες εκείνες που τελικά τον καθιστούν, τουλάχιστον, ενδιαφέροντα ώστε να τον εξετάσουμε εδώ;

Ο Νίκος Παπαδόπουλος βραβεύτηκε από την άλλοτε Στέγη Γραμμάτων και Τεχνών του Ιδρύματος Ωνάση (Accelerate@CERN). Με την ευκαιρία αυτήν, επισκέφτηκε το 2015 το Ευρωπαϊκό Εργαστήριο Φυσικής Σωματιδίων στη Γενεύη της Ελβετίας, ώστε να υλοποιήσει την καλλιτεχνική του πρόταση με τίτλο «Ο Κήπος των Σωματιδίων». Η πρόσκληση, μάλιστα, ενός εικαστικού να εργαστεί στο CERN σχετίζεται άμεσα με την επιθυμία να εξηγηθούν και να επικοινωνηθούν ευρύτερα, με ποικίλα μέσα, όσα διεξάγονται εκεί. Μέσα στο πλήθος των επιστημόνων συστήθηκε με τον Γιάννη Φλωράκη. Αποφάσισαν να ξεκινήσουν τον διάλόγο τους, κατανεμημένο σε δύο μόλις κεφάλαια, με αφετηρία την έννοια της «εξίσωσης». Διαχωρίζοντάς την από την «ισότητα», που «δηλώνει ότι δύο πράγματα είναι ίσα», η εξίσωση «σημαίνει ότι χρησιμοποιώ αυτήν την ισότητα, ώστε να προσδιορίσω κάτι που δεν ξέρω», κάτι που «μπορεί να περιγράψει μια αλήθεια» (σ. 21-22) ή, ακόμα, «να οδηγήσει σε νέες ιδέες, σε γενικευμένες ερμηνείες» (σ. 27), αλλά και «να εκφράσει έναν τρόπο περιγραφής των φυσικών

φαινομένων», όχι αυτόχρονα αληθή (σ. 33). Ίσως η διάκριση αυτή περιγράφει και τη φύση του συνολικού διαλόγου. Από τα έργα που έφτιαξε είτε εκεί είτε μετέπειτα ο Παπαδόπουλος, και σήμερα μπορούμε να δούμε στο Μέγαρο Μουσικής Αθηνών, δεν λείπουν άλλωστε οι εξισώσεις.

Σε κάποιο σημείο ο θεωρητικός φυσικός χαρακτηρίζει «όμορφη» μια εξίσωση. Και ο καλλιτέχνης εύλογα ζητάει διευκρινίσεις. «Όμορφη» για τον Φλωράκη είναι η εξίσωση που λειτουργεί «οικονομικά», «συμμετρικά» (ένας χαρακτηρισμός που θα επιστρέψει για ν' αναλυθεί περισσότερο στην πορεία της συζήτησης), λιτά και «απλά», όχι «πολύπλοκα». Οι απορίες, βέβαια, του Παπαδόπουλου θα γίνουν μεγαλύτερες, παρατηρώντας πως ο Φλωράκης στην ανάπτυξη της επιχειρηματολογίας του επικαλείται ρήματα σαν το «μαντεύω», «δισαιθάνομαι» και «πιστεύω» που, κατά τον ίδιο, απομακρύνουν από την απαιτούμενη ορθολογική περιγραφή των πραγμάτων (σ. 41-47). Η απόκριση του φυσικού περιλάμβανε, πέρα από κάποιες επιπλέον έννοιες όπως η «έμπνευση», η «υποκειμενικότητα» και η παροδικότητα της «αλήθειας», τη θεωρία, τις υποθέσεις ή τις πιθανότητες της και το διαρκώς ανεπιβεβαίωτο του πειράματος.

Ύστερα, μέσα από μια απαραίτητη και περιεκτική ανασκόπηση θεωριών της φυσικής, οι συνομιλητές επεκτάθηκαν σε εναλλακτικές θεωρήσεις θεμάτων όπως η «διαίσθηση» και η καινοτομία, η αφαίρεση ή η παρατήρηση. Ανάμεσα στις λέξεις που χρησιμοποιεί από τη μεριά του ο Παπαδόπουλος συγκαταλέγονται η «ψυχοσύνθεση», η «ιδιοσυγκρασία», η «προσωπικότητα», η «αυθορμυσία», η «έκφραση» και το «συναίσθημα», κυρίως όμως και επαναλαμβανόμενα η «ειλικρίνεια» (σ. 75-76). Αποφεύγει να ονομάσει επακριβώς έναν «κανόνα», διατάζοντας παράλληλα να εντάξει το έργο του σε μια συλλογική πρακτική. Στα λόγια του δεν υπάρχει μία τέχνη αλλά τόσες όσες και οι καλλιτέχνες, κάτι που θυμίζει τις πρώτες φράσεις του Gombrich στην *Ιστορία της τέχνης* του.

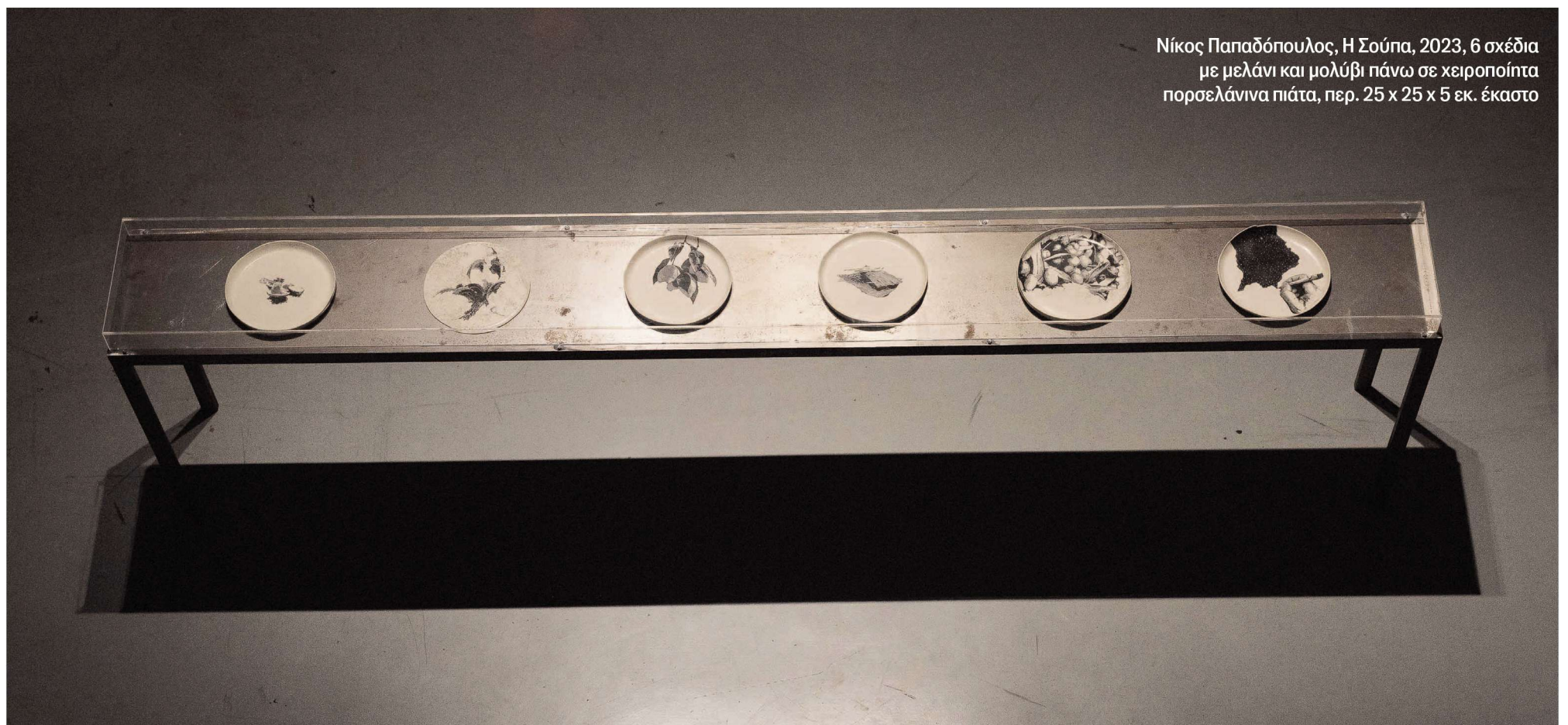
Όμως το ίδιο ζήτημα, αυτό των κοινωνικών αναπαραστάσεων του επιστήμονα ως υποκειμένου, απασχολεί και τον Φλωράκη. Επιστήμονες και καλλιτέχνες αντιμετωπίστηκαν μέσα στον χρόνο ως αρχετυπικά πρόσωπα συχνά ανεκδοτολογικά. Μπορούμε εύκολα να ανατρέξουμε στην κοινή, καρικατουριστική προσωπογραφία του μοσέμ ή αδικαιολόγητα εκκεντρικού καλλιτέχνη καθώς και σε εκείνη του παρατημένου σχεδόν από τα εγκόσμια και κάπως ατημέλητου ή αναμαλλιασμένου επιστήμονα, απεικονίσεις που υπονοούν ουσιαστικά την εξώθησή τους από το κοινωνικό, μαζί του και το πολιτικό. Στο υποκείμενο αυτό, στη συγκρότηση και τη δραστηριοποίησή του, είναι αφιερωμένο το μεγαλύτερο μέρος του δευτέρου κεφαλαίου.

ου. Στα εκατέρωθεν κίνητρα, στις διαδικασίες και στις μεθόδους τους, σε ό,τι αποκαλούμε επιστημονική και, εσχάτως, καλλιτεχνική «έρευνα», καθώς και στους στόχους της, ίσως ακόμα και στις προσδοκίες για μια «επανάσταση», όπως συχνά λέγεται, στις τέχνες ή, αντίστοιχα, στην επιστήμη.

Ήρθε, λοιπόν, η στιγμή να άρουμε, έστω εν μέρει, την αρχική, πιθανότατα αντανάκλαστική, αντίδρασή μας για το ασυμφιλίωτο τέχνης και επιστήμης, στην προοπτική κάποιας σχετικοποίησης της εισαγωγικής μας διατύπωσης; Το αποτέλεσμα της πρακτικής επιστημόνων και καλλιτεχνών θα προσληφθεί και θα κριθεί οριστικά από δύο διακριτά πεδία που φέρουν τα δικά τους ξεχωριστά κριτήρια, θα αξιολογηθεί με τη χρήση όρων με δεδομένες συνδηλώσεις. Έτσι, στο βιβλίο οι ίδιοι όροι, οι ίδιες έννοιες, ειδικότερα όταν εξηγούνται στις σελίδες του, πράγμα που συμβαίνει, επιβεβαιώνουν τον αποκλίνοντα πυρήνα και την κατασκευαστική δυνατότητά τους. Και εκεί, θα λέγαμε, εντοπίζεται η δυναμική τους.

Στο τέλος του βιβλίου παρατίθεται ένα μικρό αλλά χρήσιμο «γλωσσάρι» τέτοιων όρων, με χαρακτήρα εγκυκλοπαιδικό, που όταν δεν ενημερώνει απλά το αμύητο κοινό, επαναλαμβάνει συνοπτικά και κατατοπιστικά τους σημαντικότερους σταθμούς της επιστήμης μέχρι σήμερα. Διότι από τα λήμματα που περιλαμβάνονται, κανένα δεν ανήκει στο λεξιλόγιο της τέχνης. Ο επιστήμονας, εδώ ο Φλωράκης, έχει μάλλον περισσότερα ασφαλή να μας μεταφέρει. Οι τοποθετήσεις του είναι προφανώς εκτενέστερες από εκείνες του Παπαδόπουλου, καθώς οι σκέψεις του τελευταίου δεν έχουν ακόμα συνταριαστεί πλήρως με το λεκτικό τους αντίστοιχο ή δύσκολα το αναγνωρίζουν. Μπορεί, μάλιστα, να μην το επιθυμούν. Αυτές κρύβονται εμμενικά στις μορφές και τις εικόνες του, καθώς και ο ίδιος ομολογεί (σ. 72-73 και σ. 95). Σε τούτη την «εμμονή» συναντιούνται συμφωνώντας οι δύο συνομιλητές, μια λέξη που δωρίζει και τον τίτλο στο βιβλίο. Δηλώνει μια προσήλωση, την επιμονή, την επαναληπτικότητα και τη σταθερότητα της έρευνας μέσα στην πορεία τους στη διάρκεια του χρόνου.

Κάπως έτσι, όχι δια μέσου μιας επίλυσης αλλά μιας διασαφήνισης των διαφορών, οι συνομιλητές διατηρούν τη διακριτότητά τους, την αναφορά τους σε άλλα αντικείμενα. Βρισκόμαστε άλλωστε μπροστά σε εκδοχές εκτύλιξης δύο ξεχωριστών μορφών γνώσης, αν η τέχνη συνιστά μια τέτοια και εφόσον, πάντοτε, η «γνώση» δεν είναι μία και αδιαίρετη. Από κάπου εδώ θα συνεχίζαμε τον διάλογο που, σε κάθε περίπτωση, δεν ολοκληρώνεται στη 160η σελίδα του βιβλίου.

Νίκος Παπαδόπουλος, *Η Σούπα*, 2023, 6 σχέδια με μελάνι και μολύβι πάνω σε χειροποίητα πορσελάνινα πιάτα, περ. 25 x 25 x 5 εκ. έκαστο